

Personu ar invaliditāti galvenās tiesības: ievads

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas "Līdztiesību" nodaļas 21. un 26. pants aizliedz diskrimināciju, kas balstīta uz invaliditāti, un atzīst, un ievēro personu ar invaliditāti tiesības uz integrāciju.

Politika

Aptuveni 80 miljoniem Eiropas Savienībā (ES) dzīvojošo cilvēku ir invaliditāte. Daudzi no viņiem saskaras ar šķēršļiem ikdienas dzīvē.

Bez tam ES pirmo reizi savas pastāvēšanas vēsturē ir ratificējusi Apvienoto Nāciju (ANO) cilvēktiesību konvenciju, proti, Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām. Kopš 2011. gada maija šo konvenciju ir parakstījušas visas ES dalībvalstis un 2/3 valstu to ir ratificējušas.

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra atbalsta ES centienus veicināt vienlīdzību un aizsargāt to personu tiesības, kurām ir invaliditāte. Tā pārbauda tiesību aktus un īstenoto politiku, kā arī to, kā personas ar invaliditāti jūtas ikdienas dzīvē. Šo pētījumu rezultāti tiek publicēti ziņojumos, kuros ir aplūkots, kā ES dalībvalstis ievēro ANO konvenciju un ES tiesību aktus.

Personas ar invaliditāti – tas nav otršķirīgs jautājums

Konvencijā tiek uzsvērta *iekļaušanas* nozīme; tas nozīmē, ka valdībām jāņem vērā personu ar invaliditāti tiesības visās to politiskajās nostādnēs, programmās un rīcībā. Piemēram, saskaņā ar Konvenciju politikas veidotājiem, sagatavojot jaunu izglītības programmu, jāapsver tās iespējamā ietekme uz jauniešiem ar invaliditāti un jānodrošina, lai viņu vajadzības tiktu ņemtas vērā. Protams, politikas veidotājiem jādomā šādi ne vien tad, kad tiek izstrādāti jauni tiesību akti, bet arī jānodrošina, lai esošie tiesību akti kļūtu iekļaujoši un apmierinātu personu ar invaliditāti vajadzības, nodrošinot, lai tās būtu atbilstošas, ganem a meglévöket is befogadóvá kell alakítaniuk, hogy megfelelően a fogyatékosággal élő személyek igényeinek.

Par kādām tiesībām iet runa?

Konvencijā ir norādīts, kas jā dara valdībām, lai aizsargātu un veicinātu to personu tiesības, kurām ir invaliditāte. Nekādas īpašas tiesības ar to netiek radītas; ir tikai mēģinājums nodrošināt, lai personas ar invaliditāti – tāpat kā visi citi – varētu izmantot visas cilvēktiesības. Turpmāk tiek raksturotas dažas no Konvencijā garantētajām tiesībām.

Diskriminācijas izbeigšana

Saskaņā ar Konvenciju valdībām jāpieņem likumi, kas veicina vienlīdzību un novērš jebkura veida diskrimināciju – tiešu un netiešu – pret personām ar invaliditāti. Nevienam nav tiesību diskriminēt – ne valstij, ne uzņēmumiem, ne atsevišķām personām.

Diskriminācija ne vienmēr ir tieša, piemēram, atteikums pieņemt kādu darbā invaliditātes dēļ. Tā var būt arī netieša, piemēram, ja netiek nodrošināta iespēja piekļūt ēkai ratiņkrēslā vai attiecībā uz personu ar invaliditāti tiek pieņemti lēmumi, nekonsultējoties ar to. Netiešas diskriminācijas novēršanai tiesību aktos jānodrošina „saprātīgi pielāgojumi”, lai tiktu ņemtas vērā personu ar invaliditāti vajadzības. Piemēram, darba devējam jāņem vērā to darbinieku vajadzības, kuriem ir redzes traucējumi, nodrošinot Braila tastatūru vai pielāgotu datorekrānu, kas ļautu tiem strādāt.

Ir svarīgi, lai tiesību akti, kas aizliedz diskrimināciju, tiktu pienācīgi īstenoti un personām ar invaliditāti, kā arī organizācijām, kas aizstāv to intereses, būtu viegli piekļūt mehānismiem, kas ļauj tām prasīt kompensāciju.

Tiesību nodrošināšana atbilstīgi likumam

Konvencijā arī ir uzsvērta vajadzība atzīt to, ka personām ar invaliditāti jābūda tās pašas juridiskās tiesības kā jebkurai citam.

Agrāk lēmumus par personām ar invaliditāti bieži pieņēma *aizbildņi*. Konvencijā tas ir mainīts, ļaujot personām ar invaliditāti pašām pieņemt lēmumus un noteikt savu dzīvi. Piemēram, personām ar psihiskās veselības problēmām jā dod tiesības pašām, pieņemot lēmumus, pārvaldīt savas finanses vai slēgt saistošus līgumus, vai, ja viņas to vēlas, saņemt atbalstu, neuzticot to viņu likumīgajiem aizbildņiem. Daudzās valstīs tā rezultātā tiks veiktas izmaiņas esošajos tiesību aktos.

Pieklūve tiesu sistēmai

Efektīva pieklūve tiesu sistēmai var radīt problēmas daudziem cilvēkiem, bet jo īpaši cilvēkiem ar invaliditāti. Viņiem var būt grūti fiziski piekļūt attiecīgajai vietai, grūti sazināties, vai arī problēmu var radīt cilvēku attieksme – jo daži nepiekrīt, ka cilvēkiem ar invaliditāti var ticēt kā lieciniekiem un viņu viedoklis ir ņemams vērā.

Konvencijā valdībām ir prasīts nodrošināt, lai personām ar invaliditāti būtu efektīva pieklūve tiesu sistēmai, novēršot šķēršļus, kas neļauj tiem piedalīties tiesas procesos kā sūdzības iesniedzējiem, atbildētājiem, lieciniekiem vai būt zvērināto tiesas sastāvā.

Humānu iestāžu nodrošināšana

Personas ar invaliditāti ir īpaši neaizsargātas pret cilvēka pamattiesību pārkāpumiem, kad tās ilgu laiku dzīvo aprūpes iestādēs.

Konvencijā valdībām ir noteikts pienākums rast veidus, kā efektīvi aizsargāt personas ar invaliditāti no eksploatacijas, ļaunprātīgas izmantošanas, pazemojošas attieksmes, varmācības un spīdzināšanas; piemēram, aizliedzot jebkurus medicīniskus vai zinātniskus pētījumus bez viņu brīvas un apzinātas piekrišanas, jo īpaši, ja tie saistīti ar medicīnisku iejaukšanos, kas viņām tiek uzspiesta traucējumu novēršanai, kā arī piespiedu abortu vai sterilizāciju. Konvencija aicina valdības izbeigt vardarbību, ko izraisa personas ar invaliditāti atstāšana bez uzraudzības, pamešana, ieslodzīšana un slēpšana no sabiedrības, kā arī zāļu izmantošana uzvedības kontrolēšanai.

Patstāvīga dzīvošana

Mēs visi augstu vērtējam savu patstāvību, ko bieži uztveram kā pašu par sevi saprotamu. Personām ar invaliditāti tā bieži ir greznība.

Konvencijas mērķis ir novērst to, ka personas ar invaliditāti tām raksturīgo traucējumu dēļ ir spiestas dzīvot īpašos apstākļos. Tāpēc tajā ir nostiprinātas tiesības, kas ļauj personām ar invaliditāti dzīvot patstāvīgi un pilnībā piedalīties dzīvē visos tās aspektos. Tas nozīmē, ka cilvēkiem ar invaliditāti jādod iespēja dzīvot pašiem savā mājoklī, kā tas ir ļauts visiem citiem, un jāļauj baudīt vienlīdzīgu pieklūvi visam – sākot no transporta līdz informācijai un komunikācijai, kā arī publiskajām iestādēm un pakalpojumiem.

Iesaistīšanās politiskajā dzīvē

Dalība politiskajā dzīvē ir katra ES pilsoņa pamattiesības. Tā ir demokrātijas pamats.

Konvencijā valstīm ir noteikts pienākums nodrošināt, lai personas ar invaliditāti varētu baudīt tiesības piedalīties politikā. Tāpēc personām ar invaliditāti ne vien jāļauj, bet gan jānodrošina iespējas, un tās jānodrošina balsot un piedalīties politiskajā dzīvē, tostarp ieņemt vēlētas amatus jebkurā valdības līmenī. To var panākt, piemēram, nodrošinot, lai balsošanas procedūras, balsu nodošanas vietas un materiāli būtu pieejami personām ar invaliditāti.

Plašāka informācija:

ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām:
www.un.org/disabilities/

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras veiktais darbs invaliditātes jomā:
fra.europa.eu/fraWebsite/disability/disability_en.htm

E-pasts: disability@fra.europa.eu